

KALBİN HAKİKATİ ve HAYRET UYANDIRAN HÂLLERİ

Kitâbu Âcâibi'l-Kalb

İMAM GAZZÂLÎ

Çeviri: Osman Bayder

EBÛ HÂMÎD el-GAZZÂLÎ

1058 (H 450) yılında İran sınırlarında yer alan Tus'ta (bugünkü adı Meşhed) dünyaya geldi. Temel öğrenimini Tus'ta ve Cürcân'da gören Gazzâlî, sonrasında Nişabur'a giderek Nizamiye Medresesine girdi ve burada İmam'ul-Haremeyn el-Cüveynî'nin öğrencisi oldu. Fıkıh, hilaf, kelâm gibi ilimler dışında mantık ve felsefe ilimlerine dair eğitim gördü. Nişabur'da eğitim gördüğü esnada meşhur sufi Ebû Ali el-Fârmedî'den de ders aldı. 34 yaşındayken Bağdat Nizamiye Medresesi müderrisliğine tayin edildi. Bir süre sonra Bağdat'ı ve ders meclisini terk ederek Şam'a, sonrasında Kudüs'e giderek inzivaya çekildi. 1106 yılında tekrar Nişabur'a dönerek Nizamiye Medresesinde ders vermeye devam etti. 1109 yılında doğum yeri olan Tus'a geri döndü, 1111 (H 505) yılında burada vefat etti. İslam tarihi içerisindeki en etkili âlimlerden biri olan Gazzâlî'nin fıkıh, fıkıh usulü, kelâm, mantık, felsefe, ahlak gibi alanlarda onlarca eseri vardır.

OSMAN BAYDER

1983 yılında Tatvan/Bitlis'te doğdu. 2006 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesini, 2010 yılında aynı üniversitede yüksek lisansını, 2015 yılında Erciyes Üniversitesinde İslam hukuku alanında doktorasını tamamladı. *Kurucu İmama Muhalefetin İmkân ve Sınırı, el-Hidâye: Bir Fıkıh Metninin Hanefî Geleneğe Etkisi* isimli kitapları, İslam hukuku alanında çeşitli çalışmaları ve tercüme eserleri bulunmaktadır. Hâlen Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde İslam hukuku alanında öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Mukaddime	7
1. Bölüm	
Nefis, Ruh, Kalp ve Akıl Sözcüklerinin Anlamları	11
2. Bölüm	
Kalbin Orduları	17
3. Bölüm	
Kalbin ve İç Ordularının Temsillerle İzahı	21
4. Bölüm	
İnsan Kalbinin Hususiyetleri	25
5. Bölüm	
Kalbin Genel Nitelikleri ve Temsillerle İzahı	33
6. Bölüm	
İlimlerle İlişkisi Bakımından Kalp	41
7. Bölüm	
Kalbin; Akli, Dinî, Dünyevi ve Uhrevî İlim Türleriyle İlişkisi	51
8. Bölüm	
Öğrenme ve İlham Arasındaki Fark; Hakikate Ulaşma Konusunda Sufiler ile Nazar Ehlinin Yöntemleri	57

9. Bölüm	
İki Makam Arasındaki Farkın Somut Örneklerle Açıklanması.....	63
10. Bölüm	
Tasavvufun Yoluyla Marifete Ulaşmanın Sahih Olduğunu	
Gösteren Deliller.....	71
11. Bölüm	
Şeytanın Vesveselerle Kalbe Musallat Olması, Vesvesenin Manası	
ve Kalbe Galip Gelme Sebebi.....	81
12. Bölüm	
Şeytanın Kalbe Giriş Yollarının Detaylı Açıklanması.....	95
13. Bölüm	
Kalbe Düşen Vesveseler ve Bunların Sorumluluğu	121
14. Bölüm	
Zikir Esnasında Vesvesenin Tamamen Kesilmesinin Mümkün	
Olup Olmadığı	129
15. Bölüm	
Kalbin Hızla Değişimi, Değişim ve Sebat Türleri.....	135
Kaynakça.....	143

MUKADDİME

Hamd olsun Allah'a ki O'nun celalini idrak etmeye çalışan kalpler ve düşünceler hayrete düşer, parlayan nurunun ilk tecellileri, gözleri ve bakışları kamaştırıp şaşkına çevirir. O, sırların en gizlilerine vâkıf olan, gönüllerde saklı olanları bilendir. Mülkünü idare ederken bir danışmana ve yardımcıya ihtiyacı olmayandır. Kalpleri hâlden hâle çeviren, günahları bağışlayan, ayıpları örten ve kaygıları giderendir.

Salat ve selam, dini bir araya getiren ve dinden sapanları bozguna uğratan peygamberlerin efendisi Hz. Muhammed'in (sav) üzerine ve O'nun tertemiz ve pak olan âlinin üzerine olsun.

İnsanı, yaratılmışların tüm türlerinden üstün kılan şeref ve fazileti, Allah'ı tanıma (*marifetullah*) istidadına sahip olmasıdır. Marifetullah, insanın bu dünyadaki güzelliği, kemali ve övünç kaynağıdır; ahirette ise azığı ve biriktirdiği hazinesidir.

İnsan, marifetullaha bir azasıyla değil sadece kalbiyle hazırlanıp ulaşabilir. Zira Allah'ı bilen; O'na yakınlaşmak için çabalaayan, O'nun rızası için çalışan, O'na doğru koşan ve O'nun katındakilerin keşfine mazhar olan kalptir. Diğer azalar ise kalbin kullandığı ve tıpkı bir efendinin kölesini, bir çobanın sürüsünü ve bir ustanın aletini kullandığı gibi emri altında tuttuğu tâbileri, hizmetçileri ve araçlarıdır.

Eğer kalp, Allah'tan başka her şeyden arınmış olursa O'nun katında makbul olur. Ama O'ndan başkasıyla tamamen meşgul olursa O'na karşı perdelenmiş olur. Sorumlu tutulan, muhatap alınan, azarlanan ve cezalandırılan kalptir. Allah'a yakın olmakla sevinç duyan; tertemiz tutulduğunda kurtuluşa eren odur. Kirlenilip alçaltılırsa hüsrana uğrayan ve bedbaht olan yine odur.

Allah Teâlâ'ya gerçekte itaat eden kalptir; bedeninin uzuvlarında görülen ibadetler ise yalnızca onun nurudur. Allah Teâlâ'ya isyan eden ve baş kaldıran da kalptir, uzuvlardan sadır olan çirkinlikler ise yalnızca onun etkileridir. Onun karanlıklaştırması veya aydınlatmasına göre dış güzellikler veya çirkinlikler ortaya çıkar. Zira her kap, içindekini sızdırır.

Kalp öyle bir şeydir ki insan onu tanırsa nefsini tanır, nefsini tanırsa Rabbini tanır. Onu tanımazsa kendini de tanımaz, kendini tanımazsa Rabbini de tanıyamaz. Kendi kalbini tanımayan bir kimse, başka şeylere karşı çok daha cahildir.

İnsanların çoğu, kalplerini ve nefislerini tanımazlar. Kalple-riyle arasına bir engel girmiştir. "Allah, kişi ile kalbi arasına girer."¹ Allah'ın kişiyle kalbi arasına girmesi; insanı, kalbini müşahede etmekten, ona yakın olmaktan, onu gözetlemekten, niteliklerini öğrenmekten, kalbin Rahman'ın iki parmağı arasında nasıl evrilip çevrildiğini fark etmesinden, nasıl olup da bazen *esfel-i sâfiline* yuvarlanarak şeytanların ufkuna indiğini ve bazen de nasıl *a'la-yı illiyyine* yükselerek Allah'a en yakın meleklerin âlemine ulaştığını idrak etmekten alıkoymasındır.

Kalbini gözetlemek ve ona dikkat etmek için ve yine melekût (gayb) âleminin hazinelerinden kalbinin üzerine ve içine nelerin doğduğunu fark etmek için kalbini tanımayan kimse, Allah Teâlâ'nın şu ayette bahsettiği kişilerden olur: "Onlar Allah'ı unuttu, Allah da onlara kendi nefislerini unutturdu. İşte fasık olanlar onlardır." (Haşr 59/19) Dolayısıyla kalbi tanımak ve onun

¹ Enfal 8/24.

hakiki niteliklerini öğrenmek, dinin aslı ve Allah yoluna girenlerin (sâliklerin) yolunun esasıdır.

Bu kitabın [*İhyâ-ı Ulûmi'd-Dîn*] ilk yarısında, insanın azalarıyla ilgili olan ibadetler ve adetler konusunu incelemeyi bitirmiş bulunuyoruz. Bunlar *ilm-i zahir* idi. İkinci yarısında ise *ilm-i bâtını* yani kalbe arız olan helak edici huyları (mühlikat) ve kurtarıcı erdemleri (münciyat) açıklayacağımıza dair vaatte bulunmuştuk. Bunlara geçmeden önce iki kitap sunmamız gerekmektedir: Bunlardan birisi kalbin nitelik ve ahlakına dair hayret uyandıran hâllerinin (*acâibu'l-kalb*) açıklanmasına, diğeri ise kalbin nasıl terbiye edileceği ve ahlakının nasıl güzelleştirileceğine dairdir (*tehzîbu'l-ahlak*). Bu iki kitaptan sonra helak edici huylara ve kurtarıcı faziletlere geçebiliriz.

Şimdi, kalbin hayret uyandıran hâllerini, zihinlerin kolayca anlaması için temsiller ve benzetmeler yoluyla anlatmaya geçelim. Zira melekût âlemi kapsamına dâhil olan kalbin sırlarını ve hayret uyandıran hâllerini açık bir şekilde anlatmak, çoğu aklın idrak kapasitesini aşar.